270017 ـ آیا باید در همه‌ی امورمان کارها را به خداوند سپرد؟

سوال

در یکی از سخنرانی‌های شیخ شعراوی شنیدم که می‌گفت: جعفر صادق می‌گوید: تعجب می‌کنم از کسی که مردم علیه او نیرنگ کرده‌اند و به این سخن الله متعال پناه نبرده است که: وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (وکارم را به الله می‌سپارم، همانا الله نسبت به بندگان بیناست). آیا این سخن تنها در مورد مکر و نیرنگ مردم صادق است؟ یا می‌توان آن را در مورد دیگر معانی نیز به کار برد؟ و آن چیست؟ و آیا جایز است که کارم را مثلا در مورد تربیت فرزندانم به الله بسپارم و اینکه محبتش را برای آنان محبوب بگرداند؟

پاسخ مفصل

الحمدلله.

این سخن منسوب به جعفر صادق ـ رحمه الله ـ اشاره به این سخن الله متعال است که ما را با داستان مومن آل فرعون و آنچه به قومش گفته پند می‌دهد:

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (۴۴) فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ [غافر: ۴۴ ـ ۴۵]

(پس به زودی آنچه را به شما می‌گویم به یاد خواهید آورد و کارم را به الله می‌سپارم. همانا الله به [حال] بندگان [خود] بیناست (۴۴) پس الله او را از عواقبت سوء آنچه نیرنگ می‌کردند حفظ کرد و فرعونیان را عذاب سخت فرو گرفت).

شیخ محمد امین شنقیطی ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«این سخن الله متعال در این آیه‌ی کریمه که وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (۴۴) فَوَقَاهُ اللَّهُ سَيِّئَاتِ مَا مَكَرُوا دلیلی است واضح بر اینکه توکل صادقانه بر الله و سپردن کارها به او سبب حفظ و در امان ماندن از هر بدی است...

زیرا این آیه‌ی کریمه دال بر این است که فرعون و قومش وقتی خواستند علیه این مومن گرانقدر نیرنگ کنند خداوند او را به سبب توکلش و سپردن کارهایشان به او مورد وقایت خود قرار داد، یعنی حفظش کرد و از زیان و دشواری نیرنگشان نجات داد» أضواء البیان (۷/ ۹۶ ـ ۹۷).

این آیه همچون آیه‌ی دیگری است در همین زمینه:

الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (١٧٣) فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ [آل عمران: ١٧٣ ـ ١٧۴]

(همان کسانی که مردم به آنان گفتند مردمان برای [جنگ با] شما گرد آمده‌اند پس از آنان بترسید اما این سخن بر ایمانشان افزود و گفتند: الله ما را بس است و نیکو حمایتگری است (١٧٣) پس با نعمت و بخششی از جانب الله بازگشتند در حالی که هیچ آسیبی به آنان نرسیده بود و همچنان خشنودی الله را پیروی کردند و الله دارای بخششی عظیم است).

بنابراین تفویض کارها به الله متعال به معنای توکل تنها بر الله است.

طبری ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«این سخن که وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ یعنی می‌گوید: کارم را تسلیم الله می‌کنم و برای او قرار می‌دهم و بر وی توکل می‌کنم، چرا که او برای کسی که بر وی توکل کند کافی است» تفسیر طبری (٢٠/ ٣٣۵).

و ابن کثیر ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ "یعنی: بر الله توکل می‌کنم و از او یاری می‌خواهم" تفسیر ابن کثیر (٧/ ١۴۶).

سپردن کارها به الله و توکل بر او در هر کاری از کارهای دین و دنیا مطلوب است؛ و نصوص بسیارِ وحی به این کار امر نموده از جمله:

الله متعال می‌فرماید:

وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ [مائده: ٢٣]

(و بر الله توکل کنید اگر مومن هستید).

و می‌فرماید:

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا [نساء: ٨١]

(و بر الله توکل کن و الله بس کارساز است).

و می‌فرماید:

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ [هود: ١٢٣]

(و نهان آسمانها و زمین از آن الله است و تمام کارها به او بازگردانده می‌شود پس او را پرستش کن و بر او توکل نمای و پروردگار تو از آنچه انجام می‌دهید غافل نیست).

و باز می‌فرماید:

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ [فرقان: ٥٨]

(و بر آن زنده‌ای که نمی‌میرد توکل کن).

حاصل آنکه سپردن امور به الله متعال در تربیت فرزندان به معنای توکل بر الله متعال و پناه آوردن به او در محقق شدن این هدف است، و این تفویض و سپردن کارها به خداوند در همه‌ی امور بنده مطلوب و نیک است و توکل بر الله از گرامی‌ترین عبادات است.

اما توکل و تفویضِ صحیح باید همراه با انجام اسباب مشروع باشد، همانطور که حدیث انس بن مالک به آن اشاره نموده که گفت: مردی گفت ای رسول خدا، آیا [شترم را] ببندم و توکل کنم یا رهایش کنم و توکل کنم؟ فرمود: "آن را ببند و توکل کن".

به روایت ترمذی (٢٥١٧) و آلبانی در صحیح سنن ترمذی (٢/ ٦١٠) آن را حسن دانسته است.

مبارکفوری ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«مناوی می‌گوید: یعنی زانوی شترت را با دستانش محکم ببند وتوکل یعنی به الله اعتماد کن، و این یعنی بستن زانوی شتر منافی توکل نیست» تحفة الأحوذي (٧/ ١٨٦).

بنابراین آنکه حقیقتا بر الله توکل کند از اسباب مشروع نیز بهره می‌گیرد به ویژه اگر واجب باشد.

ابن رجب ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«بدان که محقق ساختن توکل با تلاش در راه اسبابی که الله سبحانه مقدر نموده و سنّتِ خلقت بر آن رفته منافاتی ندارد، زیرا الله تعالی امر به برگرفتن اسباب داده همراه با امر به توکل، پس تلاش در انجام اسباب توسط اعضای و جوارح از روی طاعت اوست و توکل با قلب ایمان به اوست... سپس اعمالی که بنده انجام می‌دهد بر سه نوع است:

یکی از آن‌ها طاعاتی است که الله متعال بندگانش را به آن امر کرده و سببی برای نجات از آتش و وارد شدن به بهشت قرار

داده. این را باید همراه با توکل و استعانت به الله انجام داد چرا که هیچ نیرو و قوتی نیست مگر از سوی او و هر چه او بخواهد می‌شود و هر چه نخواهد نمی‌شود.

بنابراین هر کس در مورد چیزی از واجبات کوتاهی کند از منظر شرع و تقدیر در دنیا و آخرت مستحق عقوبت است» جامع العلوم والحکم (۲/ ۴۹۸ ـ ۴۹۹).

در تربیت فرزندان نیز باید توکل بر الله متعال همراه با برگرفتن اسباب و ابزار تربیت صحیح یکجا شود، همانطور که شرع امر نمود. الله متعال می‌فرماید:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ [تحریم: ۶]

(ای کسانی که ایمان آورده‌اید خودتان و کسانتان را از آتشی که سوخت آن مردم و سنگ‌هاست حفظ کنید. بر آن [آتش] فرشتگانی خشن [و] سختگیر [گمارده شده] اند که از آنچه الله به آنان دستور داده سرپیچی نمی‌کنند و آنچه را که مامورند انجام می‌دهند).

شیخ محمد امین الشنقیطی ـ رحمه الله ـ می‌گوید:

«بر انسان واجب است که خانواده‌ی خود مانند همسر و فرزندان و مانند آن را به معروف امر نماید و از منکر باز دارد، زیرا الله متعال می‌فرماید: يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا... و بنا بر این سخن رسول الله ـ صلی الله علیه وسلم ـ که می‌فرماید: "همه‌ی شما راعی هستید و همه‌تان مسئول رعیت خود". أضواء البیان (۲/ ۲۰۹).